

Дослідження, розробки, проекти
з питань публічного управління та адміністрування

УДК 351

Животова Світлана Геннадіївна

аспірантка

*Дніпровської академії неперервної освіти;
заступник директора з навчально-виробничої роботи
ДПТНЗ «Дніпровський центр професійно-технічної освіти»*

Zhyvotova Svitlana

*Postgraduate Student of the
Dnipro Academy of Continuing Education;
Deputy Director of Educational and Production Work
Dnipro Center for Vocational and Technical Education
ORCID: 0000-0002-8048-7466*

**СТРУКТУРА ТА ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ ДУАЛЬНОЮ ФОРМОЮ
ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ**

**STRUCTURE AND MANAGEMENT BODIES OF THE DUAL SYSTEM
OF EDUCATION IN VOCATIONAL SCHOOLS**

***Анотація.** Вступ. Сьогодні держава та бізнес-спільнота ставить перед професійно-технічними освітніми організаціями завдання підготувати не просто випускників із дипломом, а справжніх спеціалістів, здатних виконувати трудові функції на конкретному робочому місці у повному обсязі. Ринок праці потребує висококваліфікованих кадрів, які вміють якісно і відповідально виконувати свої професійні обов'язки, адаптуватися до виробничих умов, що змінюються.*

Один із шляхів удосконалення якості підготовки фахівців – упровадження дуальної системи навчання. Дуальне навчання, як показує практика європейської системи освіти, є продуктом тісної взаємодії освітніх організацій та роботодавців щодо успішної професійної та соціальної адаптації майбутнього висококваліфікованого фахівця. Здобувач освіти, який навчається, вже на ранніх етапах навчання включається у виробничий процес як працівник підприємства.

Одною із ключових задач для якісного впровадження та реалізації підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти у професійно-технічних навчальних закладах є реалізація ефективного управління системою підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти.

Мета. Проаналізувати структуру та органи управління щодо підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти у професійно-технічних навчальних закладах.

Матеріали і методи. Методами дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел для з'ясування рівня дослідження проблеми; порівняння з метою вивчення наукових підходів до розв'язання проблеми; систематизація для обґрунтування структурних компонентів теоретичного аналізу. Матеріалами дослідження є: нормативно – правове забезпечення, напрацювання вітчизняних та зарубіжних авторів.

Результати. У науковій статті розкрито поняття «соціальне партнерство» як система договірних відносин освітніх закладів із роботодавцями, службами зайнятості, батьками. Система дозволяє відслідковувати та адекватно реагувати на динаміку розвитку ринку праці, обсяги і структуру професій, що користуються попитом, та поточні соціально-культурні пріоритети.

Було визначено багатогранність структури моделі управління підготовкою кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття

освіти, яка забезпечить необхідний рівень якості та ефективності кар'єро-орієнтованого навчання здобувачів освіти за програмою дуальної освіти: вона має враховувати принципи професійної освіти як теоретичного, так і практичного напрямів.

Перспективи. У подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на управлінській ролі у впровадженні дуальної освіти в професійну підготовку майбутніх фахівців у закладах професійної (професійно-технічної) освіти України. Державі належить надзвичайно важлива управлінська роль – суттєве зрушення в контексті модернізації освітньої системи, прогресивний поступ назустріч викликам глобалізаційних процесів.

Ключові слова: дуальна освіта, соціальне партнерство, структура управління, кваліфікований робітник.

Summary. *Introduction.* Today, the government and the business community are challenging vocational education and training organizations to prepare not just graduates with diplomas but true professionals who are able to perform their job functions in a particular workplace in full. The labor market needs highly qualified personnel who are able to perform their professional duties efficiently and responsibly and adapt to changing production conditions.

One of the ways to improve the quality of training is to introduce a dual education system. Dual education, as the practice of the European education system shows, is the product of close cooperation between educational organizations and employers to ensure the successful professional and social adaptation of a future highly qualified specialist. The student is involved in the production process as an enterprise employee at the early stages of training.

One of the primary goals of the qualitative implementation and realization of specialists' training in the dual education system in vocational schools is the

introduction of effective management of the system for training skilled workers in the dual education system.

The objective is to analyze the structure and governance of the training of skilled workers in the dual form of education in vocational schools.

Materials and methods. The research methods are the theoretical analysis of scientific sources to determine the level of the problem research; the comparison to study scientific approaches to solving the problem; systematization to substantiate the structural components of the theoretical analysis. The research materials include the regulatory and legal framework, and the developments of domestic and foreign authors.

Results. The article defines the concept of "social partnership" as a system of contractual relations between educational institutions and employers, employment services, and parents. The system allows us to monitor and adequately respond to the dynamics of the labor market, the volume and structure of professions in demand, and current socio-cultural priorities.

The article defines the multifaceted structure of the model for managing the training of skilled workers in the dual education system, which will ensure the required level of quality and efficiency of career-oriented training of students according to the dual education program: it should consider the principles of vocational education in both theoretical and practical areas.

Prospects. In further research, it is proposed to focus on the managerial role in the implementation of dual education in the training of future specialists in vocational (vocational-technical) schools of Ukraine. The state has an extremely important managerial role – a significant shift in the context of modernization of the educational system, and progressive advancement towards the challenges of globalization processes.

Key words: *dual education, social partnership, management structure, skilled worker.*

Постановка проблеми. Протягом останніх років висуваються підвищені вимоги до якості підготовки кваліфікованих кадрів. Високий освітній та професійний рівень підготовки людських ресурсів стає необхідною умовою освоєння нових технологій, необхідних для підвищення якості продукції та її конкурентоспроможності на світовому ринку. Реалізація системи управління підготовкою кваліфікованих кадрів за дуальною формою професійної освіти характеризується як новітній освітній процес, що поєднує практичне навчання з частковою зайнятістю на виробництві та навчання у традиційному освітньому закладі. Ця форма можлива лише за наявності добре налагодженого механізму соціального партнерства та злагодженого функціонування управлінського апарату, рівноправного партнерства державного, виробничого секторів та навчального закладу, які координують дуальний процес, здійснюють контроль за його результатами.

Основним принципом дуальної системи освіти виступає рівнозначна відповідальність закладів професійно-технічної освіти та підприємств за якість підготовки висококваліфікованих майбутніх працівників. Для підприємств це можливість підготувати собі висококваліфіковані кадри, скоротити свої витрати, які передбачені на пошук та відбір працівників, їх перенавчання та адаптацію, можливість знайти та відібрати найкращих випускників закладів професійно-технічної освіти.

Центральні органи виконавчої влади України відіграють ключову роль у впровадженні та управлінні дуальною освітою у професійно-технічних навчальних закладах, яка полягає у просуванні проекту, підготовці необхідної нормативної та інфраструктурної бази.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси глобалізації економіки країни, посилення конкурентності, виходу підприємств України на міжнародні ринки актуалізують потребу не просто у кваліфікованих робітниках, а робітниках з високим інтелектуальним потенціалом, творчими

здібностями і креативним мисленням, з високою відповідальністю та самодисципліною. Як свідчать результати досліджень учених-економістів наукової школи Інституту економіки промисловості НАН України [1, с.95; 163, с.16], для розвитку інноваційно-кадрового потенціалу на будь-якому підприємстві необхідно мати персонал, спроможний до інноваційної діяльності, якому властиві високий рівень освіти та професійної підготовки, відповідний рівень творчості, ініціювання нових ідей, культури та кругозору, схильність до нововведень, відповідний рівень дисциплінованості та відповідальності. До найважливіших якостей, які необхідно формувати у майбутніх кваліфікованих робітників, дослідники включають: готовність персоналу до сприйняття технологічних нововведень та систематичного оновлення отриманих знань; потребу у підвищенні рівня освіти й кваліфікації; оволодіння сучасними виробничими технологіями; наявність творчої складової у трудовій діяльності та вміння адаптуватися до технологічних змін на виробництві [1, с. 100-101].

У цьому контексті головним завданням сучасного закладу професійної (професійно-технічної) освіти в умовах стрімких змін, що відбуваються на ринку праці, є підготовка кваліфікованих робітників, здатних до самореалізації, швидкої адаптації до вимог робочого місця, активної участі у соціально-економічних і культурних процесах країни. Тому сьогодні все більше зростає інтерес до тих освітніх технологій, моделей і інновацій, які здатні забезпечити високу якість підготовки кваліфікованих робітників та реалізацію освітніх державних стандартів і програм [4, с. 73-79].

Теоретичними основами розв'язання означеної проблеми є праці вітчизняних та зарубіжних учених: із філософії сучасної освіти (В. Андрущенко [7], І. Зязюн [7], В. Кремень [8], В. Лутай [7], В. Огнев'юк [8] та ін.); безперервної професійної освіти (С. Батишев [10], О. Бородієнко [10], Л. Герганов [10], П. Лузан [4], Н. Ничкало [8], В. Орлов [4], Л. Пуховська

[4], В. Радкевич [8], С. Сисоєва [8] та ін.), запровадження компетентнісного підходу в професійній освіті (В. Загвязинський [8], В. Луговий [3], В. Ягупов [3] та ін.); упровадження інноваційних технологій навчання (М. Пригодій [8], Г. Романова [8], В. Сластьонін [8] та ін.), дидактичних і педагогічних аспектів проєктного навчання (Л. Зазуліна [9], Н. Кулалаєва [9], О. Мариновська [4], Є. Полат [8] та ін.); професійного навчання фахівців машинобудівного профілю (А. Литвин [13], О. Марковська [3], В. Паржницький [3], Л. Сліпчишин [3], М. Фоміна [13] та ін.); результати аналізу німецьких дослідників (А. Шелта [15], К. Штратман [15] та ін.). Дуальна система забезпечує тісний взаємозв'язок професійного навчання з виробничою сферою, своєчасне реагування на зміну її потреб з урахування тенденцій розвитку. Водночас, ученими недостатньо досліджено проблему професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю у ЗП(ПТ)О за дуальною формою освіти.

До характеристик дуальної форми освіти як практико-орієнтованої освіти, що відрізняють її від інших форм, належать наступні:

- джерело цілепокладання – запит економічної сфери (яка розглядається як ядро «соціальної практики») на кваліфіковані кадри певного рівня, профілю і кваліфікації;
- розвинені механізми державно-приватного та соціального партнерства (залучення до діяльності закладів професійної (професійно-технічної) освіти представників економічної сфери – безпосередніх замовників робітничих кадрів);
- переважання в освітньому процесі практичних форм навчання, зорієнтованих, перш за все, на формування конкретних професійних компетентностей.

Дійсно, з питання забезпеченості кадрами провідних галузей промислового виробництва сьогодні, на мій погляд, варто говорити не тільки і не стільки в кількісному, скільки в якісному аспектах. Розглядаючи

якісний аспект, слід мати на увазі можливі траєкторії удосконалення освітнього рівня фахівців. Саме таким умовам відповідає дуальна система освіти. В європейських країнах підприємства за допомогою дуальної освіти забезпечують себе кваліфікованими кадрами, які відповідають конкретним вимогам і запитам роботодавців, що дозволяє заощаджувати на витратах при пошуку та адаптації працівників, а головне – виховувати молоде покоління робітників відповідно до своїх вимог, умов праці, корпоративної культури підприємства. Простіше кажучи, формують такого фахівця, який би з перших днів міг долучитися до роботи і виконував би її на високому професійному рівні.

Дуальна форма навчання сприяє більшій інтеграції освіти, науки і бізнесу та є широко розповсюдженою у Німеччині, Австрії, Швейцарії. Вона зорієнтована на просторове і часове поєднання за принципом 50% (навчання у навчальному закладі) на 50% (стажування на підприємствах) [5]. У Німеччині в середньому 65% молоді навчаються за дуальною системою освіти, інші навчаються за традиційною (навчання базується в навчальних закладах). У той час, коли наші молоді люди після здобуття повної загальної середньої освіти обирають навчання у ВНЗ, більше половини дітей у Німеччині проходять через професійну освіту, вважаючи за краще мати в руках «реальну справу» – 60% молоді з середньою освітою, які обрали професійно-технічну освіту, йдуть навчатись за дуальною формою. Наразі в Німеччині існує 450 основних професій, з яких 344 готують у межах дуальної системи навчання. Незважаючи на те, що підприємці, які беруть участь у такій програмі та інвестують значні суми, вигоду від цього отримують суттєву. Усі вкладені ними гроші в підготовку фахівця повертаються через 9 місяців, максимум – через 2-3 роки.

Особливості дуальної форми навчання в Німеччині:

- коледжі готують фахівців, контактуючи з виробництвом. Навчальні плани складені таким чином, що 1-2 дні на тиждень здобувач освіти проходить теоретичну підготовку, а 3-4 дні – працює на підприємстві;
- здобувач освіти отримує від підприємства заробітну плату, соціальні пільги;
- після закінчення навчання випускник здає своєрідні державні іспити;
- основні витрати на професійне навчання несе підприємство, у т. ч. – виплачує компенсацію інструкторам, які поєднують основну роботу із наставництвом, а також винагороду учню (у розмірі 80% від рівня заробітної плати кваліфікованого робітника, що становить від 300 до 800 євро на місяць);
- держава може стимулювати підготовку фахівців за пріоритетними спеціальностями (на її думку), сплачуючи за це підприємствам різні види державних субсидій;
- підсумковий контроль знань учнів здійснюється незалежними комісіями торгово-промислових палат, щоб запобігти маніпуляціям з боку навчальних закладів і підприємств;
- після складання іспитів випускник отримує відразу три свідоцтва: від професійної школи, від підприємства і державно визнане свідоцтво про професію від торгово-промислової палати.

Згідно із твердженнями німецького педагога В. Грайнерта, функціональними критеріями дуальної системи професійної підготовки є такі положення [15]:

- потреба між кількістю працівників і учнів регулюється ринком праці. Якщо підприємства пропонують певні професії, то вони керуються законними державними нормами.
- носієм професійного навчання є підприємство. Разом із тим, процес професійної підготовки здійснюється за державними законодавчими нормами і підлягає прямому або непрямому державному контролю;

- передусім, якість професійних кваліфікацій реалізується запитами підприємства, а також зумовлюється вимогами держави, профспілок та Союзу фахівців;

- кошти на професійну освіту за дуальною системою вносяться переважно підприємствами, але також можливе фінансування з боку різних фондів і часткове державне фінансування;

- рівень систематизації професійної підготовки зумовлюється потребами держави, суспільства і залежить від фінансування.

За оцінкою Міжнародного інституту моніторингу якості робочої сили, Німеччина є одним з лідерів за рівнем кваліфікації кадрів. Така форма професійної освіти спрацювала саме як продукт соціального партнерства, який побудовано і підкріплено загальною метою щодо підготовки висококваліфікованого персоналу відповідно до потреб ринку праці через налагоджені механізмами тісної взаємодії держави, освітніх установ і роботодавців [6]. Дуальна освіта представлена трьома дійовими особами: підприємство (роботодавець), навчальний заклад і торгово-промислова палата (посередник між навчальним закладом та підприємством). Торгово-промислова палата здійснює формування замовлення на підготовку.

Отже, дуальна форма професійної освіти має запроваджуватись як інфраструктурна регіональна модель, що забезпечує взаємозв'язок систем: прогнозування потреб у кваліфікованих кадрах, професійного самовизначення, професійної освіти, оцінювання професійної кваліфікації, підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, включаючи наставників на виробництві. Взаємовідносини сторін характеризуються гнучкою консенсусною, колегіальною системою управління. Кожна складова впливає на розвиток іншої і одна без іншої не може існувати. Саме цілісністю і одночасним розподілом функцій учасників забезпечуватиметься ефективність дуальної форми освіти.

Як зазначено в дослідженнях Т. Герлянд, І. Дрозіч, Н. Кулалаєвої, першим кроком у організації професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників з елементами дуальної форми навчання є видання наказів Департаментами (управліннями) освіти і науки обласних державних адміністрацій щодо організації роботи із впровадження елементів дуальної форми навчання, навчально-методичних (науково-методичних) центрів (кабінетів) професійно-технічної освіти – щодо забезпечення його методичного супроводу; закладів професійної (професійно-технічної) освіти – щодо створення робочих груп для розроблення навчально-плануючої документації для впровадження елементів дуальної форми навчання.

Далі – проведення методичних засідань та педагогічних рад спільно з роботодавцями на тему «Упровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих кадрів». Наступний крок – організація роботи щодо модернізації змісту навчальних планів та програм, графіку навчально-виробничого процесу для врахування потреб роботодавців при впровадженні елементів дуальної форми навчання. Крім того, необхідний етап – підвищення кваліфікації (стажування) педагогічних працівників, важливий для здійснення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників в умовах дуальної форми навчання, а наставників від підприємств – з психолого-педагогічної підготовки. Наступний крок – це підписання тристоронніх договорів для проходження виробничих навчання та практики в умовах виробництва між учнем, закладами професійної (професійно-технічної) освіти та підприємством. Останнім етапом є провадження освітнього процесу з елементами дуальної форми навчання [9].

У науковій роботі О.Д. Пристая, О.В. Врублевської [10] акцентовано увагу на тому, що в дуальній освіті важливу роль виконують роботодавці, які здатні вплинути на підготовку кадрів для галузі, інвестуючи в освітні

заклади, або допустити здобувачів освіти до своєї матеріально-технічної бази.

Згідно з висновками О.Л. Кравченко, дуальна форма здобуття освіти при підготовці майбутніх фахівців передбачає рівноправне партнерство й консолідацію державного, виробничого сектора та навчального закладу, що спільно розробляють та координують дуальний процес, здійснюють контроль за його результатами [7].

Метою статті є аналіз структури та органів управління підготовкою кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти у професійно-технічних навчальних закладах.

Матеріали і методи. Методами дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел для з'ясування рівня дослідження проблеми; порівняння з метою вивчення наукових підходів до розв'язання проблеми; систематизація для обґрунтування його структурних компонентів. Матеріалами дослідження є: нормативно-правове забезпечення, праці вітчизняних та зарубіжних авторів.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система управління підготовкою кадрів за дуальною формою освіти, яка впроваджується в нашій країні, дозволяє сподіватися на ліквідацію розриву між теоретичною та практичною стороною при підготовці кваліфікованих кадрів. При дуальній формі навчання здобувачі освіти набувають необхідних для конкретного виробництва професійних компетенцій.

Дуальна система професійної підготовки здобувачів освіти побудована на взаємодії двох самостійних в організаційному та правовому планах структур: освітньої установи та виробничої сфери/установи. Ця система складається з двох різних навчально-виробничих організацій: підприємство/установа та професійна освітня установа, які здійснюють взаємовигідну діяльність з метою підвищення якості професійної підготовки здобувачів освіти.

Дуальна система професійного навчання зумовлює тісну взаємодію підприємства та професійно-технічних навчальних закладів на основі соціального партнерства як показника економічної, соціальної та політичної зрілості суспільства: заклад освіти та підприємство є рівноправними партнерами, які спільно розробляють і координують навчальний процес, здійснюють контроль за його результатами. Зміст соціального партнерства полягає в паралельному навчанні здобувачів освіти у професійно-технічних навчальних закладах та на підприємстві. Підвищення продуктивності праці й кінцеві результати роботи підприємства залежать не лише від працівників, але і від рівня їхньої підготовки до роботи на цьому підприємстві, управління та забезпечення виробничого процесу.

Радикальна трансформація соціокультурного та економічного просторів України неминуче впливає на освіту, в тому числі – і на професійну. Саме новий підхід до системи професійної (професійно-технічної) освіти дозволить забезпечити якісну підготовку висококваліфікованих фахівців майбутнього. На сьогодні заклади професійної (професійно-технічної) освіти відчують гостру необхідність у вирішенні проблеми модернізації та реформуванні професійної освіти. Впровадження системи дуальної підготовки робітничих кадрів відкриває нові додаткові перспективи в підвищенні ефективності професійної освіти.

Упровадження дуальної системи передбачає принципову зміну організації освітнього процесу, в основі якого раціональне поєднання протягом усього навчального року теоретичної підготовки, розширених виробничого навчання та виробничої практики на підприємствах і в організаціях. Упроваджується принцип індивідуалізації практичної підготовки та наближеності її змісту до реальних умов підприємства, які виявляються в максимальній орієнтації завдань на практику, та дипломних робіт на вимоги підприємств і організацій – майбутніх потенційних місць працевлаштування випускників.

У виборі вектору наукового дослідження заявленої теми статті ми виходимо з необхідності з'ясування поняття «структура», що трактується як «спосіб закономірного зв'язку між складовими предметів і явищ природи та суспільства, мислення та пізнання, сукупність істотних зв'язків між виділеними частинами цілого, що забезпечує його єдність; внутрішню будову чого-небудь» [14, с. 611].

Дуальна форма навчання – це максимально практико-орієнтоване навчання, побудоване на підґрунті соціального партнерства, спрямоване на формування нової моделі професійної підготовки здобувачів освіти інноваційного формату, які мають розширений спектр компетентностей. Будучи інваріантною основою процесу особистісно-орієнтованого навчання, ідеальна модель компетентності дозволить конструювати різноманітні конкретні варіанти навчання на всіх етапах системи безперервної освіти. Однак, це загальна модель в принципі не може бути однозначною, так як компетентності, що формуються у учнів, – це багатопланові, багатоструктурні характеристики учня, піддані впливу величезної кількості зовнішніх і внутрішніх факторів. Їх не можна трактувати як набір предметних знань і умінь. Оскільки спектр властивостей і функцій цього поняття досить широкий, можлива побудова декількох різних моделей цього поняття, що утворюють загальну (системну) його модель. Тоді кожна з наведених нижче моделей буде при відповідній інтерпретації відображати лише окремі аспекти поняття «компетентність»: когнітивний, операційно-технологічний, мотиваційний, етичний, соціальний, поведінковий і ін. Обмежимося розглядом професійної компетентності в якості лише інформаційно діяльнісної категорії і представимо її загальну системну модель у вигляді чотирьох взаємопов'язаних компонентів: ціннісно-мотиваційний, інноваційно-когнітивний, професійно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний [12, с. 60].

Ціннісно-мотиваційний компонент передбачає уміння майбутніх кваліфікованих робітників визначати цілі (оперативні, тактичні, стратегічні) у своїй професійній діяльності, усвідомлення власної користі від економічних, соціальних, екологічних переваг трудової діяльності.

Інноваційно-когнітивний компонент охоплює сукупність теоретичних знань щодо ефективного використання природних ресурсів. Обов'язковим для теоретичних знань є інноваційність, оскільки оновлення їх змісту інформацією щодо сучасних технологічних процесів, перспективних з точки зору екологічних характеристик, ресурсної та економічної ефективності, технічних способів, методів запобігання і скорочення негативного впливу на навколишнє середовище має важливе значення для формування енергоефективної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників. На необхідності відтворення у змісті теоретичних знань «науково-технічного потенціалу країни, виробництва конкурентоздатної продукції» наголошується також у Законі України «Про інноваційну діяльність» [11].

Професійно-діяльнісний компонент містить ефективне, інтегративне застосування практичних умінь та навичок. За визначенням Н. Ничкало, професійна компетентність являє собою суму «ознак: мобільність знань, володіння оперативними знаннями, гнучкість, критичність мислення, здатність обирати серед багатьох рішень найоптимальніше» [8, с. 87].

Зазначимо, що розвиток професійної компетентності здобувачів професійної освіти відбувається за умов осмислення, співставлення, порівняльного аналізу отриманих результатів та попередніх практичних дій (операцій), тому до структури професійної компетентності нами долучено рефлексивно-оцінний компонент.

Різномпланова характеристика професійної компетентності ґрунтується на принципі єдності свідомості і діяльності. Вона містить сукупність розрізняльних ознак, які складають зміст названих компонентів.

Ураховуючи, що у науковій літературі вищий рівень ознаки приймається за критерій, сформованість професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників нами узгоджена з виділеними компонентами і визначається за мотиваційним, когнітивним, діяльнісним і рефлексивним критеріями [3, с. 56].

За сучасних умов змінюються підходи до організації освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. В його основі – особливості бізнес-процесу підприємства-роботодавця. Бізнес-процес включає в себе всі види діяльності, необхідні для виконання освітніх завдань. Він передбачає прийом замовлення, планування, делегування завдань, виконання власного обсягу робіт, документування якості і витрат матеріалів, а також передачу готового продукту замовнику. Ведення такого процесу – це здатність виконати (спланувати, виконати, проконтролювати) конкретне, типове для даної професії завдання з урахуванням організаційних рамкових умов. Для здобувача освіти створюється ситуація, в якій він використовує і розвиває свої знання і вміння в процесі виконання професійних завдань.

Отже, проаналізувавши структуру та органи управління професійної підготовки сучасних робітників, основними завданнями дуального навчання є:

- зміцнення та удосконалення практичної складової освітнього процесу із збереженням достатнього рівня теоретичної підготовки, що забезпечує дотримання стандартів освіти;
- підготовка кадрів, які максимально відповідають сучасним вимогам ринку праці та роботодавців;
- підвищення мотивації здобувачів освіти до отримання професії, кваліфікації та можливості працевлаштування;
- підвищення професійної мобільності та конкурентоздатності випускника на ринку праці;

- забезпечення взаємозв'язку, взаємопроникнення та взаємовпливу різних систем (наука і освіта, наука і виробництво), які дозволять вносити якісні зміни в освіті;

- сприяння адаптації здобувачів освіти до умов виробництва.

Зазначимо, що багатогранність структури моделі управління підготовкою кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти (рис. 1) забезпечить необхідний рівень якості та ефективності кар'єро-орієнтованого навчання здобувачів освіти за програмою дуальної освіти, яка має враховувати принципи професійної освіти як з теоретичного, так і практичного напрямів. Також дуальна освіта передусім має охоплювати загальні цінності, соціальні норми, спрямування на ділове співробітництво, що продукується колективом закладу і організацією, та регламентувати поведінку усіх суб'єктів освітнього процесу системи дуальної освіти.

У широкому сенсі дуальна освіта — це інфраструктурна регіональна модель, що забезпечує взаємодію систем: прогнозування потреби у кадрах, професійного самовизначення, професійної освіти, оцінки професійної кваліфікації, підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, включаючи наставників на виробництві. Регулюються взаємини сторін гнучкою консенсусною, колегіальною системою управління. Кожна складова впливає на розвиток іншої, і одна без іншої не може існувати.

Саме цілісністю та, одночасно, розподіленістю функцій учасників управління підготовкою кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти забезпечується ефективність дуальної моделі навчання (освіти).

Центральні органи виконавчої влади України відіграють ключову роль у впровадженні та управлінні дуальною освітою, яка полягає у просуванні проєкту, підготовці необхідної нормативної та інфраструктурної бази.

Напрями діяльності:

- визначення координатора процесу;
- розробка та затвердження нормативно-правової бази;
- сприяння розвитку інфраструктури підготовки кадрів;
- планування та контроль заходів щодо впровадження дуальної моделі освіти у регіоні.

Рис. 1. Організаційна модель управління підготовкою кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти у закладах професійної (професійно-технічної) освіти

Джерело: авторська розробка

Координатор (місцеві органи виконавчої влади, торгово-промислова палата України) здійснює оперативне планування та контроль за впровадженням дуальної моделі освіти в регіоні, супроводжує всі ключові заходи проекту. Роль координатора, залежно від специфіки регіону, може закріплюватися за різними учасниками: регіональними органами виконавчої влади, торгово-промисловою палатою регіону.

Напрями діяльності координатора для організації дуальної освіти:

- оперативний контроль процесу та ініціювання необхідних змін та рішень (з винесенням їх на спільне обговорення з учасниками процесу);

- формування консолідованого замовлення підготовки кадрів для економіки регіону;
- координація заходів щодо профорієнтації та оновлення освітніх програм;
- координація процедур щодо оцінки якості освіти: оцінка кваліфікації, акредитація освітніх програм.

Галузеві об'єднання роботодавців (бізнес-об'єднання) відіграють важливу роль у моделі спільної діяльності бізнес-спільноти, освітніх організацій та органів влади з підготовки кваліфікованих кадрів, які консолідують спільні інтереси усієї бізнес-спільноти.

Напрями діяльності галузових об'єднань роботодавців для організації і управління дуальною формою навчання (освіти):

- визначення вимог до кваліфікації кадрів та напрямів їх підготовки;
- формування узгодженого замовлення на підготовку спеціалістів в галузі;
- оцінка якості підготовки кваліфікованих кадрів у регіоні.

Підприємства (роботодавці) є замовниками на підготовку кадрів відповідно до власних потреб у середньостроковій перспективі.

Напрями діяльності роботодавців для організації і керування якістю підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти:

- визначення потреби у співробітниках, необхідних підприємству нині й у перспективі (як близької, так і далекої);
- участь у розробці моделі навчального процесу на основі принципів дуального навчання та специфіки підприємства та освітньої організації, у тому числі – розробка практичних рекомендацій щодо включення до робочих програм освітньої організації розділів, що розкривають теоретичні основи реальних виробничих чи технологічних процесів;
- розробка заходів соціальної підтримки здобувачів освіти, оплати праці та стимулювання здобувачів освіти;

- спільно зі співробітниками професійної освітньої організації забезпечення розвитку системи наставництва на підприємстві, у тому числі – вибір кандидатів у наставники, організація навчання;

- спільно зі співробітниками професійної освітньої організації та наставниками визначення персональних освітніх траєкторій здобувачів освіти-практикантів та розробка критеріїв оцінки якості освіти випускників, а також матеріалів до виробничого іспиту.

Заклади професійної (професійно-технічної) освіти є виконавцями замовлення на підготовку високопрофесійних кадрів.

Напрями діяльності для організації та управління дуальною формою здобуття освіти:

- організація та проведення профорієнтаційних заходів на регіональному рівні, заходів спільно з роботодавцями, а також професійних проб для школярів;

- проєктування навчання (створення спільної матеріально-технічної та виробничої бази для організації дуального навчання; розробка спільно з представниками підприємства освітніх програм);

- укладання договору про спільну реалізацію освітніх програм з підприємством; закріплення кураторів за групою дуального навчання; розробка критеріїв та здійснення відбору здобувачів освіти до групи дуального навчання; укладання учнівського договору;

- організація процедур проміжного контролю якості реалізації програм дуального навчання, у тому числі – розробка механізмів та інструментів проміжного контролю якості реалізації програм дуального навчання спільно з наставниками та майстрами виробничого навчання;

- організація підсумкової державної атестації здобувачів освіти, у тому числі – розробка критеріїв оцінки якості освіти випускників та матеріалів до виробничого іспиту спільно з керівництвом підприємства та наставниками;

- інформування випускників професійної освітньої організації щодо можливого проходження процедури оцінки професійних кваліфікацій;
- забезпечення моніторингу працевлаштування випускників протягом трьох років.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У підсумку зазначимо, що вітчизняний та закордонний досвід органів управління дуальною формою здобуття освіти в системі професійно-технічної освіти дає нам змогу прийти до остаточного висновку, що впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників має стратегічне значення для розвитку нашої країни.

Використання елементів дуальної системи в освітньому процесі дозволить підвищити привабливість підготовки кваліфікованих робітників; забезпечить зростання мобільності й конкурентоспроможності випускників закладу на ринку праці; забезпечить можливість як здобувачів освіти, так і педагогів долучитись до найсучасніших виробничих технологій ; покращить рівень і обсяги спілкування педагогів закладу з роботодавцями; підвищить якість професійно-практичної підготовки.

Соціальне партнерство та ефективна взаємодія усіх органів управління дуальною формою здобуття освіти забезпечить якісну реалізацію підготовки кваліфікованих спеціалістів, які консолідують спільні інтереси усієї бізнес-спільноти.

Багатогранність структури моделі управління підготовкою кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти забезпечить необхідний рівень якості та ефективності кар'єро-орієнтованого навчання здобувачів освіти.

Цілісністю та, одночасно, розподіленістю функцій учасників управління підготовкою кваліфікованих робітників за дуальною формою

здобуття освіти у професійно-технічних навчальних закладах забезпечується ефективність дуальної моделі навчання.

Державі належить надзвичайно важлива управлінська роль у впровадженні дуальної освіти в професійну підготовку майбутніх фахівців у закладах професійної (професійно-технічної) освіти України. Це – суттєве зрушення в контексті модернізації освітньої системи, прогресивний поступ назустріч викликам глобалізаційних процесів. Дуальна форма здобуття освіти передбачає, насамперед, модернізацію освітніх програм, підвищення якості освіти, посилення мотивації до навчання серед здобувачів освіти, наближення освіти до сучасних вимог ринку праці, зростання ролі роботодавців у професійній підготовці майбутніх фахівців, підвищення конкурентоспроможності випускників закладів вищої професійної (професійно-технічної) освіти.

У подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на управлінській ролі у впровадженні дуальної освіти в професійну підготовку майбутніх фахівців у закладах професійної (професійно-технічної) освіти України. Державі належить надзвичайно важлива управлінська роль: суттєве зрушення в контексті модернізації освітньої системи, прогресивний поступ назустріч викликам глобалізаційних процесів.

Література

1. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: монографія / О.І. Амоша, В.П. Антонюк, А.І. Землянкін та ін. / НАН України. Ін-т економіки промисловості. Донецьк, 2007. 328 с.

2. Бусел В.Т. (ред.) Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) К.; Ірпінь: ВТФ «Перун». 2005. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> (дата звернення: 04.07.2024).

3. Глущенко О.В. Формування енергоефективної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю. 2017. С. 56.
4. Дрозач М.І.. Соціальне партнерство у професійній підготовці робітничих кадрів. *Професійне навчання на виробництві: зб. наук. пр.* Київ: Наук. світ, 2009. Вип. III. С. 73-79.
5. Дуальна освіта. *МОН України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/dualna-osvita> (дата звернення: 04.07.2024).
6. Т. Козак. Особливості організації та функціонування дуальної системи професійної освіти Німеччини. Педагог професійної школи: *зб. наук. пр.* К: Наук. Світ, 2007. № 7. С. 258-264.
7. Кравченко О.Л. Дуальна освіта в Україні: від концепції до практики. *Молодий вчений. Педагогічні науки*. 2021. № 2(90). С. 64-69. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/373> (дата звернення: 03.07.2024).
8. Ничкало Н.Г. Дидактичні принципи формування комунікативної компетентності майбутніх філологів у позанавчальній діяльності з використанням мультимедійних технологій. *Вісник Нац. акад. держ. прикордонної служби України*. 2013. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps-_2013_4_15.pdf (дата звернення: 11.07.2024).
9. Організація дуальної форми навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: практ. посіб. / Т. М. Герлянд, І. А. Дрозіч, Н. В. Кулалаєва, Г. М. Романова, М. М. Шимановський; за заг. ред. Н. В. Кулалаєвої. Житомир: «Полісся», 2019. 304 с.
10. Пристая О.Д., Врублевська О. В. Практична підготовка фахівців для деревообробної галузі: дуальний формат. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2016. № 1. С. 148-154.

11. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T020040.html (дата звернення: 25.07.2024).
12. Хутірський А.В. Ключові компетенції як компонент особистісно орієнтованої парадигми освіти. *Народна освіта*. 2003. № 2. С. 58-64.
13. Шапуров О. Стан і тенденції розвитку машинобудування. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 3. С. 57-63.
14. Шинкарук В.І. (ред.) Філософський енциклопедичний словник. К.: Абрис, 2002.
15. Greinert W.-D. Das duale System der Berufsausbildung in der Bundesrepublik Deutschland. Struktur und Funktion. Wolf.-Dietrich Greinert. 262 Stuttgart: Holland Johannes, 1995. 2, verbesserte Auflage. 154 s. (дата звернення: 22.07.2024).

References

1. Aktyvizatsiia innovatsiinoi diialnosti: orhanizatsiino-pravove ta sotsialno-ekonomichne zabezpechennia: monohrafiia / O.I. Amosha, V.P. Antoniuk, A.I. Zemliankin ta in. / NAN Ukrainy. In-t ekonomiky promyslovosti. Donetsk, 2007. 328 s.
2. Busel V.T. (red.) Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopovn.) K.; Irpin: VTF «Perun». 2005. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> (access date: 04.07.2024).
3. Hlushchenko O.V. Formuvannia enerhoefektyvnoi kompetentnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv mashynobudivnoho profilu. 2017. S. 56.
4. Drozach M.I.. Sotsialne partnerstvo u profesiinii pidhotovtsi robitnychkh kadriv. *Profesiine navchannia na vyrobnytstvi: zb. nauk. pr.* Kyiv: Nauk. svit, 2009. Vyp. III. S. 73-79.

5. Dualna osvita. *MON Ukrainy*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnicna-osvita/dualna-osvita> (access date: 04.07.2024).

6. T. Kozak. Osoblyvosti orhanizatsii ta funktsionuvannia dualnoi systemy profesiinoi osvity Nimechchyny. *Pedahoh profesiinoi shkoly: zb. nauk. pr.* K: Nauk. Svit, 2007. № 7. S. 258-264.

7. Kravchenko O.L. Dualna osvita v Ukraini: vid kontseptsii do praktyky. *Molodyi vchenyi. Pedahohichni nauky*. 2021. № 2(90). S. 64-69. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/373> (access date: 03.07.2024).

8. Nychkalo N.H. Dydaktychni pryntsypy formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh filolohiv u poznavchalnii diialnosti z vykorystanniam multymediinykh tekhnolohii. *Visnyk Nats. akad. derzh. prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. 2013. Vyp. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps-_2013_4_15.pdf (access date: 11.07.2024).

9. Orhanizatsiia dualnoi formy navchannia u zakladakh profesiinoi (profesiino-tekhnicnoi) osvity: prakt. posib. / T. M. Herliand, I. A. Drozich, N. V. Kulalaieva, H. M. Romanova, M. M. Shymanovskyi; za zah. red. N. V. Kulalaievoi. Zhytomyr: «Polissia», 2019. 304 s.

10. Prystaia O.D., Vrubevska O. V. Praktychna pidhotovka fakhivtsiv dlia derevoobrobnoi haluzi: dualnyi format. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*. 2016. № 1. S. 148-154.

11. Pro innovatsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 № 40. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. VR Ukrainy. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T020040.html (access date: 25.07.2024).

12. Khutirskyi A.V. Kliuchovi kompetentsii yak komponent osobystisno oriientovanoi paradyhmy osvity. *Narodna osvita*. 2003. № 2. S. 58-64.

13. Shapurov O. Stan i tendentsii rozvytku mashynobuduvannia. *Aktualni problemy ekonomiky*. 2009. № 3. S. 57-63.

14. Shynkaruk V.I. (red.) *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk*. K.: Abrys, 2002.

15. Greinert W.-D. *Das duale System der Berufsausbildung in der Bundesrepublik Deutschland. Struktur und Funktion*. Wolf.-Dietrich Greinert. 262 Stuttgart: Holland Johannes, 1995. 2, verbesserte Auflage. 154 s. (access date: 22.07.2024).